

УДК 159.954:[792.026:793.2]

Чуприна Б.В.

доцент кафедри культурології
факультету культури і
мистецтв,
народний артист України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ СЦЕНАРІЮ

У статті розкриваються особливості побудови театралізованого сценарію з урахуванням психологічних аспектів впливу різнопланових номерів на глядацьку аудиторію.

Ключові слова: сценарій, емоційний вплив, катарсис.

В статье раскрываются особенности построения театрализованного сценария с учетом психологических аспектов влияния разноплановых номеров на зрительскую аудиторию.

Ключевые слова: сценарий, эмоциональное воздействие, катарсис.

In the article features of theatrical scenario considering the psychological aspects of the impact plates to diverse audiences.

Keywords: script, emotional impact, catharsis.

Природа не творить людини як цілісної особистості, вона лише закладає основи і створює передумови для її формування. Людина – багаторівнева система, особливість якої виявляється у діалектичній взаємодії біологічних і соціальних факторів. Вступаючи в життя через соціальну і трудову діяльність, вона вливається у світ соціального досвіду, який є багатовіковим надбанням людства і стає основною школою становлення її як особистості.

Процес діалектичної взаємодії біологічного і соціального, які впливають на формування особистості, вимагає науково обґрунтованої

системи виховних впливів. Адже, виховання – соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості.

Враховуючи сьогодишню соціальну ситуацію, яка склалася у державі, і характеризується цілим рядом складних процесів, що намітилися у сфері духовного життя – втратою духовно-моральних орієнтирів, відчуження від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих, істотним скороченням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі і діяльність сучасних культурно-дозвільних центрів, вимагає від фахівців пошуку нових дозвільних технологій, які неможливі без знання психології особистості.

Отже, виховання, як важливе явище суспільного життя, здавна стало провідною функцією людського суспільства. На відміну від інших категорій життя виховання існувало завжди. Велику роль у вихованні молоді відіграє художньо – естетичний напрям. Щоб формувати духовну культуру людини, недостатньо забезпечення умов для опанування системою знань і вмінь, включення в художню діяльність, необхідно виховувати ціннісне ставлення до мистецтва через проведення різноманітних заходів, які будуть доповнювати виховних процес, заповнювати їх вільний час.

Кожний відпочиває по – своєму, виходячи з власних можливостей і умов. Однак є ряд загальних вимог, яким повинне відповідати дозвілля, щоб бути повноцінним. Ці вимоги випливають з тієї соціальної ролі, яку має виконувати дозвілля. Насамперед. Необхідно підходити до нього як до засобу виховання і самовиховання людини, формування всебічно, гармонічно розвиненої особистості.

При виборі й організації тих чи інших занять, форм дозвіллевой діяльності слід враховувати їхнє виховне значення, чітко уявляти, яким якостям особистості вони допоможуть сформуватися або закріпитися [1, с. 18].

Види і форми проведення вільного часу вкрай різноманітні, вони продиктовані потребами суспільства та фантазією постановників. На сьогодишній день розважальних і пізнавальних конкурсних програм досить

багато: це вікторини («Ерудит»), ігрові програми (проведення конкурсів, побудованих в певний сценарій – «В гостях у веселих клоунів», «Лукомор'я», де ведучі стають головними героями програми). У наші дні велике поширення набули ігри по сюжетах популярних телевікторин : «Вгадай мелодію», «Брейн-ринг», «КВН» і багато інших. Також багато різноманітних форм проведення конкурсних шоу-програм: це всілякі «Міс...», конкурси виконавців естрадної пісні, конкурси бальних танців, тощо. Адже, такий захід включає в себе яскраво виражені елементи відпочинку та розваг. Важливе значення у психологічному плані має не лише сам захід, а й підготовка до нього.

Добір матеріалу для будь – яких заходів процес складний і суперечливий. Адже в масовій аудиторії можуть бути люди з різними особистісними утвореннями, віком, соціальним станом, культурним рівнем розвитку. Одні вимагають високої якості заходу, інші про це не задумуються, тому потрібно задовольнити смаки представників і низького і високого рівня підготовки, треба дати матеріал, що виконує прості і більш складні психолого-педагогічні функції [1, с. 18].

Основою всіх видів і жанрів театралізованих дійств є сценарій, що має по одностайному визнанню теоретиків, загальні риси з драматургічними творами театру, кіно, телебачення і радіо. Головним об'єднуючим моментом виступає тут драматичний конфлікт, бо конфлікт є основою драми як роду мистецтва.

Так, Аристотель пропонував розподіл драми на три складові частини:

- початок (або зав'язка) дії;
- середина, де змінюються «щастя і нещастя» героя;
- кінець, або катастрофа (розв'язка), що полягає в загибелі героя (у трагедії) або в благополучному вирішенні конфлікту.

Але не потрібно розглядати сценарій лише з позиції літератури та мистецтва, або бачити в ньому просту організацію тієї чи іншої події в житті

людини, тому що мова йдеться про організацію реальної події по художнім законам.

Сценарій заходу в будь – якому різновиді має два аспекти – художній та психолого–педагогічний, які програмують не лише побудову матеріалу, але й вплив на учасників, їх реакцію та поведінку. Адже саме психолого–педагогічний вплив сценарію ігнорують або не враховують організатори заходу, спрямовуючи себе тим самим на невдачу.

Сценарій – це підібрана літературно – режисерська розробка змісту театралізованого святкового дійства. Зазвичай сценарій в суворій послідовності викладає все, що буде проходити на заході, розкриває тему, показує авторські переходи від однієї частини дії до іншої, наводиться орієнтовний напрямок усіх імпровізаційних виступів та інших акцій. У сценарій вводиться художні твори, які будуть використані, чи уривки з них; у ньому передбачаються засоби активізації учасників, планується оформлення та спеціальне обладнання приміщення [7, с. 137].

Давайте розглянемо основні етапи роботи над сценарієм. Зазвичай вона розпочинається з чіткого визначення теми та ідеї майбутнього сценарію, які тісно взаємопов'язані, але різняться одна від одної.

Тема – це коло життєвих явищ, відібраних і висвітлених автором сценарію, або це те, про автор хоче розповісти учасникам справи. Водночас, тема (на практиці, а не в теорії) — це не просто вибір матеріалу, а придумування ситуації, на основі якої можна розгорнути конфлікт. І чим цікавіше ситуація, тим більше є можливостей цей конфлікт загострити, а простіше кажучи, скласти історію, яку цікаво дивитися.

Ідея – це основна думка, оцінка подій, про які йдеться в сценарії, те, заради чого автор хоче розповісти учасникам про щось [7, с. 137]. На практиці, ідея - виражена за допомогою образної системи. Ідея — це те, що ви маєте намір "сказати світу" за допомогою того, що ви показуєте.

Зазвичай, помилка тих хто працює над сценарієм полягає в тому, що вони нерідко намагаються подати ідею в готовому вигляді з початку дійства.

Творча задача сценариста та режисера полягає в тому, щоб налаштувати аудиторію на активне сприйняття дії, змусити кожного включитися в дію та самому осмислити ідею. В такому творчому процесі глядач стає співучасником, обдумує ідею підкорюючись розвитку дії.

Але для створення сценарію недостатньо визначити лише тему та ідею. Неможливо, особливо в масовому святі, яке має в своїй основі конкретну святкову ситуацію, яка викликає особисті асоціації у кожного, розказувати в загальному. В сценаріях масової дії не вистачає іноді конкретного сюжету, тобто основного розвитку подій або послідовності подій. Тому, пошук яскравого, цікавого сюжету – невід’ємна частина роботи над сценарієм [3, с. 102].

Розвиток сюжету в сценарії неможливий без визначення і розробки конфлікту, тобто основного для розвитку подій зіткнення інтересів, поглядів, прагнень. Конфлікт може виражатись у подоланні труднощів, перешкод [7, с. 138]. Головне завдання сценариста у перетворенні дійсності, включення глядача у цей конфлікт.

Наступний крок – продумування композиції, тобто реалізація сюжету та конфлікту у сценічній дії, яка розвивається. Композиція є організацією дії, а значить вимагає відповідного логічного розміщення матеріалу в структурі сценарію. Композиція сценарію включає в себе: експозицію, зав’язку, розвиток дії, кульмінацію і розв’язку.

Експозиція – це коротка розповідь про події, які передували виникненню конфлікту, що його викликали. Зазвичай, експозиція переростає у зав’язку. Експозиція і зав’язка мають бути чіткими, лаконічними. Вони несуть велике психологічне навантаження, готують до сприйняття дії. За своєю формою експозиція - зав’язка можуть бути надзвичайно різноманітними за формою вираження: віршова заставка, пісня, сценка з п’єси, фрагмент кінофільму, театралізована хода [7, с. 138].

Велику увагу потрібно приділити роботі над віршованою заставкою, якщо це невеликий за розміром вірш, епіграма, басня, адже мініатюра

вважається важким видом мистецтва як для виконання, так і для глядача. Під час виконання мініатюри, для підсилення емоційного сприйняття, можливе залучення різноманітних технічних засобів: музичного супроводу, відповідного освітлення, незначного реквізиту але які б відповідали основному задуму заходу. Такі незначні елементи потрібно продумувати під час роботи над сценарієм. Саме за допомогою цих засобів посилюється психологічний вплив на глядача, заставляючи його поринути у дійство.

Наступна частина композиції – розвиток дії, чи основна дія, тобто зображення процесу боротьби, її перипетії, ланцюги подій і зіткнень, в яких вирішується конфлікт. Основна дія розпадається на ланцюги взаємопов'язаних і взаємозумовлених епізодів. Кожен з них має свою логіку, свою внутрішню композицію, через яку червоною стрічкою проходять ідея та тема сценарію [7, с. 138].

Розвиток дії у сценарії підпорядковується наступним вимогам, які мають як мистецьке, так і психолого–педагогічне значення:

1. Сувору логічність у побудові та розвитку теми. Кожен епізод сценарію має бути логічно зумовлений і пов'язаний смисловими мітками з попереднім та наступними. Однак потрібно відмітити, що логічність зовсім не обов'язково повинна означати хронологічну послідовність. Це впливає на особливості сприйняття інформації глядачем.

2. Завершеність кожного епізоду. Сценарій завжди складається з епізодів. Кожен з них має внутрішню логіку побудови і повинен бути обов'язково завершеним, перш ніж розпочнеться наступний. Кожен епізод – це сценарій в мініатюрі, який несе подвійне психологічне навантаження.

3. Органічний зв'язок епізодів. Особливості драматургії масових заходів такі, що вони вимагають не лише завершеності епізодів, але й їх внутрішнього монтажу в сценаріях. Він необхідний для того, щоб сценарій не розпався на окремі частини, щоб художні твори не виглядали вставними номерами, а усні виступи не перегукувалися лише один з одним. Тим самим, сприйняття глядачем програми буде комплексним.

4. Наростання дії в її русі до кульмінації. Задана експозицією – зав'язкою дія розвивається із наростаючою силою до кульмінації, а потім йде до розв'язки. У її висхідній лінії не потрібно переходити від емоційно сильних до більш слабких епізодів.

Після кульмінації може наставати лише розв'язка, фінал дії. Це досить важлива частина композиції, її відсутність чи змазаність породжують відчуття незавершеності всього заходу. Фінал заключає в собі особливе навантаження, бо є найбільш зручним моментом для максимального вияву активності учасників масового заходу [7, с. 139]. Глядач у свою чергу отримує задоволення потреб, емоційне збудження, або катарсис.

Складання програми концерту - це пошук оптимальної послідовності різних психологічних установок аудиторії на сприймання певних творів. Розмаїтість, узгодженість, контрастність – ось ті вимоги, з огляду на які тільки й можна досягти найкращого поєднання номерів у програмі концерту.

Розмаїтість: навіть однорідні за жанром концертні номери організовуються так, що кожен номер помітно відрізняється за формою та змістом. Це підхід не дасть глядачеві втомитися від однакового дійства, що відбувається на сцені.

Узгодженість. Є жанри, що не можуть бути поряд у концертній програмі: естрадна пісенька веселого змісту і серйозний фортепіанний твір; як і після прочитання уривку з твору класичної літератури недоречним буде виступ з ексцентричним танцем або жартівливим номером. Такий дисбаланс призводить до внутрішніх протиріч у розумінні глядачем, того що відбувається на сцені.

Контрастність. В концерті досить часто необхідно рішуче переключити увагу глядачів з одного номера на інший. Якщо в попередньому номері був високий темпоритм, то або перевищити, або навпаки – вразити глядачів несподівано спокійним, заглибленим виконанням [3, с. 83].

Для оголошення кожного концертного номера необхідно скласти відповідний текст. Щоразу все залежить від конкретних особливостей

концерту. Якщо це тематичний концерт, присвячений творчості певного композитора, то першою оголошується назва твору, бо ім'я автора вже відоме, а виконавцям належить у цьому концерті хоч і важлива, але не головна роль. Якщо хтось із виконавців буде замінений іншим, - тема концерту залишається тією ж. Якщо серед учасників такого концерту є відомі виконавці сольних номерів, то ведучий перед виходом кожного такого соліста на сцену повинен спочатку представити його і лише після цього назвати твір чи номер [3, с. 85].

Коли захід перенавантажений художніми номерами, наприклад так, як під час огляду художньої самодіяльної творчості, для «стиснення» заходу оголошення номерів може проходити за лаштунками сцени, тобто ведучий з'являється на сцені для привітання та на завершення заходу.

Зважаючи на вікову категорію учасників заходу потрібно досконало продумати роль ведучого. Органічний процес словесної взаємодії на сцені висуває високі вимоги до загальної культури мовлення. Іноді вважають, що варто ведучому навчитися правильно поводитися, бути органічним на сцені, усе інше прийде саме собою. Така думка є помилковою. Слабка техніка мовлення, недостатність культури мови призводить до недбалої вимови тексту, невдалої побудови речень, неправильної дикції. Дії ведучого на сцені повинні бути логічними, спрямованими на досягнення поставленої мети [3, с. 104].

Однак навіть при найвищому рівні етапу попередньої сценарної розробки завжди виникає проблема адекватної реалізації сценарію в конкретній аудиторії, тим більше, що практичні розробки, як правило, розраховані на індивідуальні особливості ведучих [1, с. 117].

Для різноманітності оголошення номерів та для більш цікавого проведення заходу, можна використовувати виступи конференсьє. Адже основним у творчості конференсьє вважається спілкування з аудиторією. В атмосфері естрадного концерту чи спектаклю виникають цілком особливі стосунки між глядачами і виконавцями. Потрібно відразу, як вважав

Гершуні, встановити контакт з глядачами, спілкуватися з ними, як з добрими друзями і старими знайомими. Такі взаємовідносини «старих і добрих друзів» є основою для створення специфічної атмосфери спілкування і однією з головних ознак цього виду мистецтва. Жанр конференсу передбачає живу імпровізацію або її видимість, нерегламентовану в часі. Якщо для успіху концерту необхідно привернути увагу залу на дві – три хвилини, щоб змінити настрій публіки після, скажімо, невдалого попереднього виступу чи підготувати аудиторію до сприймання полярно протилежний за своїм характером номера, конференсьє може на власний розсуд розпорядитися цим часом. Основний текст, з яким виступає конференсьє, готується заздалегідь. Найчастіше це спеціально написані вступні репліки, анонси номерів і різноманітні жарти. Тому конференсьє повинен так засвоїти текст, щоб він сприймався як імпровізація.

Однак навіть досконало підготовлений текст конференсу не може передбачити всіх несподіванок, що часто виникають під час концерту. Завжди можливі перестановки номерів програми, і тоді текст вимагатиме коректив [3, с. 91-92]. Головне завдання конференсьє – формувати у глядача конкретну установку на сприймання наступного номера, кожен з яких вимагає своїх прийомів, спрямованих на зміну каналів сприймання і способів спілкування, взаємодії виконавця і публіки, вимагає жанрової відповідності.

Працюючи над розробкою сценарію потрібно продумати кожний момент, водночас ні в якому разі не нехтувати креативним підходом. Адже сценарій, на думку К. Станіславського, є також художнім твором і він працює виходячи з «внутрішньої форми ...спрямованої думки» [2, с. 30]. Адже, мистецтво, на думку Л.С. Виготського, починається там, де починається форма, оскільки форма притаманна будь-якому вирішенню художнього твору.

Отже, сценарний хід заходу викладається детально в такій послідовності: вступ (визначається актуальність теми, а з психологічної точки зору мотивується діяльність), основна частина (її зміст, спрямований

на реалізацію визначених завдань, передбачає залучення учасників до різних видів діяльності, а з психологічної точки зору розкриття внутрішнього творчого потенціалу), заключна частина (підведення підсумків, а з психологічної точки зору задоволення естетичних потреб, катарсис).

У ході сценарію слід виділити всі види роботи (розповідь, інтерв'ю, демонстрація, перегляд фрагментів фільму, гра, бесіда, прослуховування музичних творів) й детально їх описати. Якщо виконується пісня, вірш чи прозовий твір – слід подати їх повний текст. Якщо проводиться гра – потрібно вказати завдання її учасникам, правила та умови гри [7, с. 141]. На думку І. Кулки, створений художній твір можна сприймати як вирішення особливої проблеми [5, с. 521], і чим детальніше визначена дана проблема, тим простіше шляхи її вирішення.

Література

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство: Навчальний посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. Изд. 3. – М.: Искусство, 1986. – 389 с.
3. Генкин Д.М. Массовые праздники / Д.М. Генкин. – М.: Просвещение, 1968. – с. 102.
4. Зайцев В.П. Режиссура эстрады та масових видовищ / В.П. Зайцев. – К.: Дакор, 2003. – 304 с.
5. Кулка И. Психология искусства / И. Кулка. – Харьков: Гуманитарный центр, 2014. – 559 с.
6. Немов Р.С. Психология / Р.С. Немов. В 3-х кн. Кн. 2. – М.:ВЛАДОС, 2001. – 606 с.
7. Яременко Н.В. Дозвіллезнавство: Навчальний посібник / Н.В. Яременко. – Фастів: Поліфаст, 2007. – 460 с.